

**ІНВЕНТАРНІ КНИГИ ДЕРЖАВНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ
РЕСТАВРАЦІЙНИХ МАЙСТЕРЕНЬ ЯК ДОДАТКОВЕ ДЖЕРЕЛО РЕСТАВРАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ
1938–1991 РОКІВ**

**INVENTORY BOOKS OF THE STATE SCIENTIFIC AND RESEARCH RESTORATION WORKSHOPS AS AN
ADDITIONAL SOURCE OF THE RESTORATION MAINTENANCE OF 1938–1991**

Анотація

У статті вперше як додаткове архівне джерело реставраційного супроводу Державних науково-дослідних реставраційних майстерень вводяться до наукового обігу архівні документи – інвентарні книги за 1938–1991 рр.

Ключові слова: Державні науково-дослідні реставраційні майстерні, Національний науково-дослідний реставраційний центр України, реставрація творів мистецтва, реставраційний паспорт, протокол, інвентарні книги, реставраційний супровід.

Summary

The article for the first time introduces the archival documents – inventory books of 1938–1991 into scientific circulation as an additional archival source of the restoration maintenance of the State scientific and research restoration workshops.

Key words: State Scientific and Research Restoration Workshops, National Research Restoration Centre of Ukraine, restoration of art objects, restoration passport, record, inventory book, restoration maintenance.

Досі темі реставраційного супроводу як комплексу характеристик, що визначають реставраційну діяльність Державних науково-дослідних реставраційних майстерень (далі – ДНДРМ) на певних етапах її функціонування, дослідники не приділяли належної уваги.

Оскільки інвентарні книги, виявлені нами в науковому відділі експертизи, обліку та збереження музейних цінностей Національного науково-дослідного реставраційного центру України (ННДРЦУ), досі не були опубліковані та мають значну історичну цінність, вважаємо за потрібне ввести їх до наукового обігу.

Більшість документів ДНДРМ довоєнного часу не збереглися, за винятком першої інвентарної книги ДНДРМ за 1938–1944 рр.¹

Дослідниця Т. Р. Тимченко повідомляє, що в реставраційній майстерні Музею культур та побуту Всеукраїнського музейного містечка² під час огляду музейних предметів реставратор фіксував стан їх збереження та занотовував проекти реставраційних втручань “до спеціальної книжки”. У паперах М. І. Касперовича³ дисертантка виявила фрагмент щоденника з відомостями про реставраційні роботи у вигляді таблиці: “№№ порядковий та інвентарний; назва; характер закріплення (повне чи часткове); що руйнується; обсіпання; незначне; під доглядом; замітки”.

Перші книги, які вели реставратори, мали назву “дефектових”. У 1928–1929 рр. у реставраційних майстернях розробили проект “Зразкової книги для запису стану експонатів станкового малярства”, інструкція до якої не збереглася. Т. Р. Тимченко згадує і про “картки огляду руйнацій”, які у 1930–1931 рр. вели реставратори⁴.

О. О. Петрик повідомляє, що у ДНДРМ до 1939 р. “основними реставраційними документами слугували Договори про

1 *Петліна Д. Д.* Довоєнний та воєнний періоди діяльності Центральних державних науково-дослідних реставраційних майстерень (1938–1945 рр.) // Праці Центру пам'яткознавства: збірник наукових праць. – Київ: Праці Центру пам'яткознавства, 2018. – Вип. 33. – С. 112–126.

2 Державний культурно-історичний заповідник “Всеукраїнське музейне містечко” у 1926–1934 рр. діяв на території Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Музей культур та побуту (потім поділений на Музей історії релігії та Музей історії Лаври) мав відділи металопластики, живопису, тканин та шитва, нумізматики, культурів, історії Лаври, рукописів та стародрукованих книг.

3 Касперович Микола Іванович (1885–1938) – художник-реставратор, у 1927–1930 рр. – зав. реставраційної майстерні відділу станкового малярства Лаврського музею культур та побуту (з 1926 р. – Всеукраїнського музейного містечка).

4 *Тимченко Т. Р.* Музейний напрям реставрації в Україні. Київська школа 1920–1940 рр.: дис... канд. мистецтвознавства. – Київ, 1998. – 242 с.

реставрацію між окремими реставраторами та представниками музеїв”⁵.

Описуючи реставраційний супровід ДНДРМ, Н. В. Веретко зазначає, що у 1938–1941 рр. реставраційна документація складалась з “Акту”, “Протоколу”, “Акту стану картини до реставрації”, “Контрольного листа”, “Витягу з акта про стан збереження”, “Реставраційного листа”, “Довідки про результати дослідження фізико-технологічної лабораторії”⁶, а також звітів про використання реставраційних матеріалів, час роботи кожного реставратора, рекомендацій для співробітників музеїв щодо оптимальних умов зберігання експонатів та чорно-білих світлин.

Як свідчать заявки на реставрацію від музеїв, в довоєнних реставраційних майстернях облік експонатів кожного музею вівся з початку кожного року.

Т. Р. Тимченко зазначає, що в 1948 р. (коли вийшов друком підручник Є. В. Кудрявцева⁷), після відвідин ДНДРМ комісією з Москви, “...було розроблено комплект реставраційної документації ДНДРМ”: “Акт стану картини до реставрації” (з яким знайомився реставратор), та “Контрольний листок” (до якого реставратор під час роботи занотовував свої зауваження) та підсумковий “Протокол реставрації”⁸.

Вперше назва “Інвентарна книга” з’явилася у 1950-х рр., коли їх почали друкувати в типографії “Радшкола” (замовлення 52–300): записи до першої з таких книг було розпочато у 1953 р. Різномасштабні інвентарні книги мали назву “Облікова фондова книга”, “Робочий зошит”, “Реєстр картин, що надійшли на реставрацію”, “Книга обліку паспортів художніх творів”, “Книга запису надходжень та здачі картин” або “Список експонатів з музеїв України, що надійшли на реставрацію до ННДРЦУ” (сучасна назва книги).

Друковані інвентарні книги зразка 1950–1960 рр. містили кілька граф для заповнення. Спочатку занотовували номер паспорта експоната та його музейні каталожні дані: інвентарний номер музею, розміри, відомості про автора, час створення, звідки надійшов експонат, дату надходження на реставрацію. На тому ж аркуші містилася інформація про стан твору до реставрації, реставраційні завдання, опис виконаних реставраційних робіт, висновок Вченої ради, примітки, дата передачі експоната до музею; розписка в одержанні: номер та дата довіреності. У правому верхньому куті від руки римськими цифрами зазначали в якому кварталі завершено роботу над експонатом.

Крім інвентарних книг відділу реставрації живопису у ДНДРМ збереглися інвентарні книги №№ 3–6 відділу реставрації графіки за 1973–1992 рр. та книги з позначкою “Декоративно-ужиткове мистецтво”.

Варто зауважити, що означені інвентарні книги цінні, насамперед тим, що в них занотовані усі експонати, які надходили до майстерень, в той час як збереглися не всі реставраційні паспорти. Оскільки інвентарні книги заповнювали після завершення реставрації, до них занотовувалась інформація безпосередньо з реставраційної документації. До того ж, графи “завдання на реставрацію” та “опис проведених реставраційних робіт” іноді містять описи рецептів препаратів та реставраційних методик, що застосовувались під час реставраційних робіт.

Важливим джерелом додаткової інформації є графа “примітки”, що містить відомості про проведені раніше реставраційні роботи, особливості проведеної реставрації чи, наприклад, пізніші відмітки про передачу музеями відреставрованих раніше творів для експонування на сучасних виставках ННДРЦУ.

Отже, можемо констатувати, що інвентарні книги ДНДРМ є важливою складовою реставраційного супроводу, а саме реставраційної документації, яка весь час удосконалювалась у майстернях, подолавши шлях від окремих супровідних аркушів до бланку реставраційного паспорта. Інвентарні книги є додатковим джерелом вивчення реставраційних процесів та методик, що застосовувались в ДНДРМ у 1938–1991 рр.

Запропонована тема є важливою та перспективною у контексті історії ДНДРМ, дослідження якої триває.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Веретко Н.* Генеза наукової документації галузі реставрації монументального живопису // Дослідження, реставрація та превентивна консервація музейних пам’яток. Сучасний стан перспективи розвитку. VIII Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 23–27 травня 2011 р.) / Національний науково-дослідний реставраційний центр України (ННДРЦУ). – Київ, 2011. – С. 54–59.

2. *Петліна Д. Д.* Довоєнний та воєнний періоди діяльності Центральних державних науково-дослідних реставраційних майстерень (1938–1945 рр.) // Праці Центру пам’яткознавства: збірник наукових праць. – 2018. – Вип. 33. – С. 112–126.

3. *Петрик О.* Довоенная деятельность Государственных научно-исследовательских реставрационных мастерских // Дослідження, консервація, реставрація рухомих пам’яток історії та культури: традиції, інновації. X Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 24–27 травня 2016 р.) / ННДРЦУ. – Київ, 2016. – С. 268–272.

4. *Тимченко Т. Р.* Музейний напрям реставрації в Україні. Київська школа 1920–1940 рр.: дис... канд. мистецтвознавства. – Київ, 1998. – 242 с.

---

5 *Петрик О.* Довоенная деятельность Государственных научно-исследовательских реставрационных мастерских // Дослідження, консервація, реставрація рухомих пам’яток історії та культури: традиції, інновації. X Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 24–27 травня 2016 р.) / ННДРЦУ. – Київ, 2016. – С. 268–272.

6 *Веретко Н.* Генеза наукової документації галузі реставрації монументального живопису // Дослідження, реставрація та превентивна консервація музейних пам’яток. Сучасний стан перспективи розвитку. VIII Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 23–27 травня 2011 р.) / Національний науково-дослідний реставраційний центр України (ННДРЦУ). – Київ, 2011. – С. 54–59.

7 *Кудрявцев Е. В.* Техника реставрации картин. – М.: Изд-во Гос. Третьяковской галереи, 1948. – 143 с.

8 *Тимченко Т. Р.* Вказ. праця. – 242 с.

REFERENCES

1. *Veretko N.* Geneza naukovoï dokumentatsii haluzi restavratsii monumentalnoho zhyvopysu // Doslidzhennia, restavratsiia ta preventyvna konservatsiia muzeynykh pamiatok. Suchasnyi stan perspektyvy rozvytku. 8 Mizhnarodna naukova-praktychna konferentsiia (Kyiv, 23–27 travnia 2011 r.) / Natsionalnyi naukovo-doslidnyi restavratsiynyi tsentr Ukrainy (NNDRTsU). – Kyiv, 2011. – S. 54–59.
2. *Petlina D. D.* Dovoyenni ta voyenni periody diialnosti Tsentralnykh derzhavnykh naukovo-doslidnykh restavratsiynykh maysteren (1938–1945 rr.) // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva: zbirnyk naukovykh prats. – 2018. – Vyp. 33. – S. 112–126.
3. *Petryk O.* Dovoennaya deiatelnost Gosudarstvennykh nauchno-issledovatel'skikh restavratsionnykh masterskikh // Doslidzhennia, konservatsiia, restavratsiia rukhomykh pamiatok istorii ta kultury: tradytsii, innovatsii. 10 Mizhnarodna naukova-praktychna konferentsiia (Kyiv, 24–27 travnia 2016 r.) / NNDRTsU. – Kyiv, 2016. – S. 268–272.
4. *Tymchenko T. R.* Muzeynyi napriam restavratsii v Ukraini. Kyivska shkola 1920–1940 rr.: dys... kand. Mystetstvoznavstva. – Kyiv, 1998. – 242 s.